

Journal of Universal History Studies

Karadeniz'in Kuzeyindeki Bozkırlarda İttifak Dengeleri: Peçenek, Bizans ve Rus İlişkilerinin Değerlendirilmesi (941-972)¹

Alliance Dynamics in the North Black Sea Steppes: Evaluation of Pecheneg, Byzantine and Russian Relations (941-972)

Submission Type: Research Article

Received-Accepted: 10.01.2024 / 18.05.2024

pp. 43-58

Journal of Universal History Studies (JUHIS) • 7(1) • June • 2024 •

Hasan Aksoy

Researcher, Dr., Konya, Türkiye

Email: drhasanaksoy61@gmail.com

Orcid Number: 0000-0003-3161-5895

Cite: Aksoy, H. (2024). Karadeniz'in Kuzeyindeki Bozkırlarda İttifak Dengeleri: Peçenek, Bizans ve Rus İlişkilerinin Değerlendirilmesi (941-972). Journal of Universal History Studies, 7(1), 43-58. <https://doi.org/10.38000/juhis.1417875>

¹ This article is analyzed by three reviewers and it is screened for the resemblance rate by the editor/ Bu makale üç hakem tarafından incelenmiş ve editör tarafından benzerlik oranı taramasından geçirilmiştir.

* In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed/ Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

* This work is licensed under a [Creative Commons BY-NC-SA 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/) (Attribution-Non Commercial-Share Alike)

*There is no conflict of interest with any person/institution in the prepared article/ Hazırlanan makalede herhangi bir kişi/kurum ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Öz

10. yy'da Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda önemli rol oynayan Peçenekler, bölgede çıkarları olan Bizanslıların ve Rusların dikkatlerini çekmiştir. Bizans ve Rus kaynakları, sınır komşusu oldukları Peçenekler hakkında bilgiler sunmaktadır. Ten, Kuban, Orta-Aşağı Özi, Kırım ve Tuna'yı içine alan 2000 km²'lik alanı kapsayan Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda siyasi ve ticari çıkarları olan güçler, Peçeneklerle menfaatleri mucibince dostane ilişki çerçevesinde ittifak kurmaya çalışmışlar, yeri geldiğinde ise düşman olarak görüp savaşmışlardır. 941 ve 944 yıllarında Rusların Bizanslılara saldırıları, bölgedeki ittifak dengelerini sarsmış ve siyasi güçlerin politikalarını gözden geçirmelerine neden olmuştur. Özellikle Knyaz Igor'un ölümünden sonra 20 yıl durağan kalan Ruslar, Knyaz I. Svyatoslav'ın iktidarı ele almasıyla genişleme politikası kapsamında saldırılara başlamışlardır. Bu dinamik olaylar karşısında siyasi güçler arasında yeni ittifakların ve anlaşmaların yapılması kaçınılmaz olmuştur.

Bu çalışmada, 941-972 yılları arasında Karadeniz'in kuzeyindeki konjonktür genel hatlarıyla aktarılmaya çalışılmış ve bölgede Bizanslıların, Rusların, Peçeneklerin ve kısmi de olsa Hazarların birbirleriyle olan ilişkileri değerlendirilmiştir. Kaynakların yetersiz kaldığı yerlerde hipotezler kurularak çıkarımlarda bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Peçenekler, Bizanslılar, Ruslar, Hazarlar, Karadeniz'in Kuzeyi.

Abstract

In the 10th century, the Pechenegs, played an important role in the North Black Sea steppes, attracted the attention of the Byzantines and Russians, had interests in the region. Byzantine and Russian sources provide information about the Pechenegs, who were their neighboring borderland people. The powers with political and commercial interests in the North Black Sea steppes, covering an area of 2000 km² including the Ten, Kuban, Middle-Lower Ozi, Kırım and Danube, tried to establish an alliance with the Pechenegs within the framework of friendly relations at times, and at other times they saw them as enemies and fought against them. In 941 and 944, the Russian attacks on the Byzantines shook the balance of alliances in the region and caused the political powers to reconsider their policies. Especially after the death of Igor, the Russians who remained static for 20 years, started to attack within the scope of expansion policy after Svyatoslav I took power. In the face of these dynamic events, new alliances and agreements between political powers became inevitable.

In this study, the conjuncture in the North Black Sea steppes between 941-972 has been tried to be described in general terms and the relations between the Byzantines, Russians, Pechenegs and, partially, Khazars in the region have been tried to be evaluated. Where the sources were insufficient, hypotheses were hypothesized and inferences were made.

Keywords: Pechenegs, Byzantines, Russians, Khazars, The North Black Sea.

Extended Abstract

The North Black Sea steppes, covering an area of 2000 km² including Ten, Kuban, Middle-Lower Ozi, Crimea and Danube, became the battleground of Byzantines and Russians with political and commercial interests in the 10th century. The Pechenegs, bordering these political powers, played an important role in the region. Between 941-972, the attacks, especially within the scope of the Russian expansion policy, shattered the balance of alliances.

The Russians' unexpected attempt to attack Byzantium in 941-944 marked a turning point in the balance of alliances north of the Black Sea. The Russian policy of expansion into the Black Sea steppes and the Taman Peninsula seems to be linked to their planned attack on Byzantium in 941, despite the complexity of the circumstances surrounding the events. In 941, the Russians landed their forces in Bithynia, sacked the coastal cities for four months, were finally defeated by Byzantine troops and forced to retreat. Despite the defeat, Igor rallied a large Slavic-Varangian force and, including the Pechenegs in his army, launched another attack against Byzantium in 944. The participation of the Pechenegs in this attack posed a great danger to Byzantium, as Constantinople was threatened from both land and sea. However, thanks to Byzantine diplomacy, expensive gifts were offered to the Pechenegs, the Russians' tribute and trade terms were rearranged and an agreement was reached. The Russian attacks in 941 and 944 led Byzantium to recognize the political significance of the Pechenegs.

After the death of Igor in 945, the Russians suspended their expansionist policies for a period of 20 years. In the 960s, a change occurred that seriously affected the situation of the Pechenegs. Svyatoslav I seized the power of the Kiev in 964. Svyatoslav I (945-972) characterized his policy entirely on expansion and his first target was the Khazar Kaganate in 965. The aim was to eliminate the Khazars as a political and commercial center, and Svyatoslav I succeeded.

The collapse of the Khazar Khaganate not only did not encourage the Pechenegs, but also dealt a blow to their interests. The resulting situation put the Pechenegs in serious danger and they were on the verge of a bitter conflict with their old enemies, the Uzs, which would significantly weaken their position in the Black Sea steppes.

In 965, Bulgarian envoys came to Constantinople to demand tribute in accordance following a previous treaty with Byzantium, and as a result of the behavior of Emperor Nikephoros Phokas II, the Bulgarians launched an attack against Byzantium. Emperor Phokas did not take any serious military action against the Bulgarians in order not to stop military activities in the east, but only destroyed a few border fortresses and encouraged Svyatoslav I to attack the Bulgarians. It is seen that the Emperor preferred to establish political and military cooperation with the Russians instead of the Pechenegs, despite their military prominence. In accordance by the alliance, Svyatoslav I launched his attack in the Balkans in 967, but after the victory, he did not leave the Bulgarian lands and established a base here. The settlement of the Russians in the region disturbed Byzantium.

As a result of the Pecheneg attack on Kiev in 968, Svyatoslav I was forced to leave his new base in the Balkans and returned to Kiev with reinforcements. Svyatoslav I reached Kiev with his army and prevented the invasion. In 969, the Russians invaded the Balkans for the second time. In 970, the Russians were defeated at the Battle of Arcadiopolis and had to retreat after the agreement. After the peace agreement, Svyatoslav I set out to return to his country. The Russians encountered Pecheneg forces in the lower parts of the Ozi River where the current was high. Surrounded by the Pechenegs, Svyatoslav I tried to cross the river against the current in the spring of 972, but was swept downstream with most of his forces and perished.

Giriş

Rusların 941-944 yılları arasında beklenmedik bir şekilde Bizans'a saldırıları, Karadeniz'in kuzeyinde ittifak dengeleri açısından tarihte dönüm noktası olmuştur. Bu saldırının sebepleri hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. 912 yılına tarihlenen ilk Bizans-Rus antlaşmasındaki maddelerin, taraflar arasında farklı yorumlanması anlaşmazlığın temelini oluşturmuştur². Ayrıca 927 yılında sağlanan barışın ardından Bulgarlarla gelişen ilişkiler sonucunda Bizans'ın Ruslara karşı tutumunun değiştiği ileri sürülmektedir. Bulgarlarla antlaşma sağlandığı için Bizans'ın Ruriklerin dostluğuna ihtiyacı kalmamıştır. Çatışmanın bir diğer nedeni olarak Rusların bazı Slav toplulukları üzerinde hâkimiyetini genişleterek Karadeniz bozkırlarında genişleme politikasını başlatması varsayılmaktadır. Ruslar, 941 yılında Bizans'a karşı başlattığı saldırı öncesinde Taman Yarımadası'na doğru genişlemişlerdir (Levchenko, 1956, s. 139; Łowmiański, 1973, s. 201–202; Litavrin, 2000, s. 69).

Rusların, Karadeniz bozkırlarına ve Taman Yarımadası'na doğru genişleme politikası, 941'de Bizans'a karşı planladıkları saldırılarla bağlantılı görünmektedir. Hazar kaynaklarına göre, Ruslar Bizans'la yapılan diplomatik antlaşmanın bir parçası olarak Taman'da bulunmuşlardır. Antlaşmanın bu maddesi, Hazar Kağanlığı içindeki Hristiyanlara karşı yapılan zulme karşı misilleme olarak koyulmuştur. Hazarların Hristiyanlara baskı yapması aslında Bizans'taki Yahudilere daha önce yapılan zulmün özellikle de 930'ların başında Romanos Lekapenos'un Yahudileri zorla Hristiyanlığa geçirmesinin intikamıdır (Łowmiański, 1973, s. 198–199; Zuckerman, 1995, s. 255–256; Shepard, 1998, s. 30)³. Taman'daki Rus varlığı, Hazar Kağanlığı'nın çıkarlarına ters düşmüştür. Buradaki Hazar şehri olan Samkerts'e ilk Rus saldırısı 930'ların sonunda gerçekleşmiştir (Shepard, 1999, s. 266; Shepard, 2006, s. 26). Ruslar, saldırının başlarında yarımada ilerlemeyi başarmışlar, fakat daha sonra Hazar komutanı Pesah tarafından mağlup edilmişlerdir. Pesah, işgal edilen yerleri geri alarak Rusları Bizans'a karşı saldırıya yönlendirmiştir⁴.

1. 941-965 Yılları Arasındaki Siyasi Konjonktür

941 yılında Bitinya'ya kuvvetlerini çıkararak Ruslar, dört ay boyunca kıyı şehirlerini yağmalamışlar, sonunda Bizans birlikleri tarafından yenilgiye uğratılmış ve geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Karadeniz'e kaçmayı başarsalar da Trakya kıyıları yakınlarında Theophanes komutasındaki Bizans donanmasıyla karşılaşmışlardır. Theophanes "*Grek Ateşi*" silahıyla birçok Rus gemisini yok etmiştir (Povest Vremennih Let, 6449/941, s. 44–45; Skylitzes, 2010, s. 202-215). Bu yenilgiye rağmen Igor, büyük bir Slav-Vareg birliği oluşturmuş ve ordusuna Peçenekleri de dâhil ederek 944 yılında Bizans'a saldırmıştır (Povest Vremennih Let, 6452/944, s. 45). Bu saldırıya Peçeneklerin katılımı, Bizans için büyük tehlike oluşturmuştur, çünkü Konstantinopolis hem karadan hem denizden tehdit altına girmiştir. Müttefik birliklerden oluşan Rus ordusu, Tuna Nehri'ne ulaştığında muhtemelen iki gruba ayrılmıştır: Peçenekler, Bulgar toprakları üzerinden Konstantinopolis'e ilerlerken Rus donanması da Karadeniz'in batı kıyıları boyunca ilerlemiştir. Bizans'ın müttefik birliklerden oluşan Rus ordusuna direnebilecek bir kuvveti olmadığı⁵ gibi yardımına güvenebileceği bir müttefiki de olmamıştır. Bu nedenle elinde kullanabileceği tek silah diplomatik girişimler olmuştur. Elçiler

² Bu antlaşmanın maddeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Dikmen, 2022, s. 117-124.

³ Romanos Lekapenos tarafından başlatılan zulmün nedeni altında, Alania'daki Hristiyan misyonunun başarısızlığa uğraması ve buradan Hristiyan din adamlarının kovulmasının yattığı düşünülmektedir.

⁴ Hazar kaynaklarına göre, Rus ordusunun komutanı Helgu (Oleg), Hazarlara yenildikten sonra geri çekilmiş ve İran'da ölmüştür. C. Zuckerman, bahsi geçen Helgu'yu Rus kroniklerinde geçen ve kaynaklara göre oldukça belirsiz koşullarda ölen Prens Oleg'le özdeşleştirmiştir (Zuckerman, 1995, s. 256–268).

⁵ Bu dönem Bizans, doğu sınırlarını güvende tutmak zorunda olduğu için ordusunun büyük kısmı doğu sınırlarındadır.

aracılığıyla pahalı hediyeler gönderilerek Peçeneklerin Rus ittifakından ayrılması yönünde çalışılmıştır. Igor'a ise daha büyük haraç getirisi ve barış antlaşmasındaki ticaret şartlarının yeniden düzenlenmesi teklif edilmiştir. Kiyev Knyazı, Bizans'ın teklifini kabul ederek saldırıyı durdurmuş ve Peçeneklere Bulgar topraklarını yağmalamasını söyledikten sonra Kiyev'e dönmüştür (Povest Vremennih Let, 6452/944, s. 45-46; 6453/945, s. 46-54; Yücel, 2020, s. 125-126). Peçenekler, Igor'un isteğinin kendi çıkarlarıyla uyuşması sonucu Bulgarlar üzerine yürümüşlerdir (Yücel, 2020, s. 127).

Kanaatimizce 944 yılı saldırısında Kiyev Knyazlığı'nın ordusu içerisinde ücretli asker olarak görev yapan Peçenek birliği bulunmadığından, Rus kroniklerinin Peçeneklerden "ücretli asker" olarak bahsetmeleri doğru değildir. Bu dönemde Peçeneklerin güçlü bir siyasi teşkilata sahip oldukları göz önüne alındığında kağanlık statüsünde Rusların müttefiki olarak savaşta yer almış oldukları düşünülmektedir (Yücel, 2020, s. 127).

941 ve 944 yıllarında yaşanan Rus saldırıları, Bizans'ın Karadeniz'in kuzeyinde tekrar eden tehditlerle başa çıkmasına yardımcı olacak bir müttefike ihtiyacı olduğunu göstermiştir. Bu saldırılar, kanaatimizce Bizans tarafından Peçeneklerin siyasi öneminin farkına varılmasını sağlamıştır⁶. Macarların 9. yy'ın sonlarında böyle bir rol oynamış olması mümkündür. Bizans'ın Macarları eski yurtlarına dönmeye teşvik etme girişimlerinden anlaşılacağı üzere 917 yılına kadar uzanan Bizans-Macar ittifakı beklenen sonuçları vermemiştir. Aksine Bizans ve Peçenekler arasında güvensizliğin yayılmasına neden olmuştur. Macarların bölgeden ayrılmasıyla birlikte siyasi bir boşluk oluşmuştur. Bu durum başlangıçta Bizans'ın çıkarlarını tehlikeye atmamıştır, fakat 930'lardan sonra yeni tehditler ortaya çıkmıştır. Bu tehditlerden ilki, Bizans'a karşı düşmanca harekete geçmeye hazır olan bağımsız Macarlar olmuştur. Diğer taraftan İmparator Romanos Lekapenos'un (919-944) Karadeniz'de Bizans'ın askerî kolu olarak görmek istediği Ruslar, tehlikeli ve sorunlu bir dost olduklarını kanıtlamışlardır. Rusları, Hazarlara karşı kullanmaya kalkışmak ciddi bir politik hata olmuş ve sonuçta yeni müttefik tehlikeli bir düşmana dönüşmüştür. Tmutarakan'da kalıcı bir Rus varlığı, uzun vadede Kırım'daki Bizans mülklerinin güvenliğini tehdit etmiştir. Her ne kadar başlangıçta Bizans için olumsuz olsa da Hazar komutanı Pesah'ın zaferi, Karadeniz'in kuzeyinde dengelerin yeniden kurulmasına katkı sağlamıştır. 941 yılında gerçekleşen Rus saldırısı, Bizans'ın güvenliği için Aşağı Tuna'nın ve Karadeniz bozkırlarının önemini hatırlatmıştır.

Bizans-Peçenek ittifakının, VII. Konstantinos Porphyrogenetos'un (913-959) "De administrando imperio" adlı eserini yazdığı dönemde gerçekleştiği düşünülmektedir. Bu ittifakın en geç zaman sınırını 949-951 yılları arasına koyabiliriz. VII. Konstantinos'un birinci ve sekizinci bölümlerde verdiği bilgiler, o dönemde Bizans-Peçenek ilişkilerinin gergin olduğunu göstermektedir. İmparator, elçilerle her yıl Peçeneklere değerli hediyeler ve mektuplar gönderilmesi, diplomatik temsilcilerle ilişkilerin sürdürülmesi ve onlardan rehinelere alarak sadakatlerinin sağlanması gerektiğini belirtmektedir (Constantine Porphyrogenitus, 1967, s. 48-57). VII. Konstantinos'un yazdıklarına dayanarak Bizans-Peçenek ittifakının Romanos Lekapenos iktidarının sonlarına doğru yani 944 yılında kurulduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, Bizans'ın Ruslarla antlaşmayı yenileyip yenilemeyeceğine karar verirken, aynı zamanda Ruriklerle imzalamayı planladıkları antlaşmayı da güvence altına almak adına Peçeneklerle siyasi müzakereler yürütülerek ittifak kurma çabalarını göstermektedir. Ancak

⁶ 911-941 yılları arasında Ruslarla olan ilişkilerinde hüküm süren barış ortamı ve Bulgarlarla ilişkilerin yatışması, Bizans'ı Karadeniz bozkırlarından uzaklaştırmış ve dikkatinin başka yöne çevrilmesine neden olmuştur. Ruslarla ve Bulgarlarla ilişkilerin düzelmesi, Bizans'ın doğruya doğru genişlemesini kolaylaştırmış, dolaylı olarak Anadolu'daki sınırlarını güvence altına almasına yardımcı olmuş ve çıkarlarını desteklemiştir. Ancak kuzey ve kuzeybatı sınırlarının güvenliği sağlanamamıştır.

“*De administrando imperio*” adlı eserde Peçeneklerle ittifakın özellikle Rus, Macar ve Bulgar saldırılarını durdurmak için araç olarak kullanılmasının vurgulanması (Shepard, 1999, s. 273; Paroń, 2007, s. 103–105), ittifakın 945 yılında VII. Konstantinos tarafından tasarlanmış olmasını muhtemel kılmaktadır.

2. 965-972 Yılları Arasındaki Siyasi Konjonktür

Knyaz Igor'un 945'teki ölümü sonrası Ruslar, yayılmacı politikalarına 20 yıllık ara vermişlerdir. 960'lı yıllarda Peçeneklerin durumunu ciddi şekilde etkileyen bir değişiklik meydana gelmiştir. I. Svyatoslav, 964 yılında Kiyev Knyazlığı iktidarını ele geçirmiştir (Povest Vremennih Let, 6472/964, s. 64–65). Rus kroniklerine göre, cesur ve atılgan karakterde olan I. Svyatoslav, kendisini bir Peçenek başbuğu gibi yetiştirmiştir. Onun gibi ata binmiş, askerleriyle birlikte at sırtında savaşlara katılmış ve gayet sade bir hayat sürmüştür. Kendisine en yakın korumalarını Peçeneklere benzetmek istemiştir (Yücel, 2020, s. 128).

I. Svyatoslav (945-972) politikasını tamamen genişleme üzerine karakterize etmiştir ve ilk hedefi 965'te Hazar Kağanlığı olmuştur. Rus kronikleri, Hazarların mağlup olduğunu, Rusların Sarkel Kalesi'ni ve başkent olan İtil'i ele geçirdiğini belirtmektedir (Povest Vremennih Let, 6473/965, s. 65; Golden, 1980, s. 82). Aynı yıl Taman Yarımadası'nda yaşayan Çerkesleri ve Kuzey Kafkasya'da yaşayan Osetleri mağlup etmişlerdir (Povest Vremennih Let, 6473/965, s. 65; Artamonov, 1962, s. 426; Pletneva, 1976, s. 71). 10. yy İslam tarihçisi olan İbn Havkal, Rusların Bulgarlara, Burtaslara ve Hazarlara birkaç değersiz harabeden başka bir şey bırakmadıklarını, her yeri yağmaladıklarını ve umduklarından fazla ganimet ele geçirdiklerini bildirmektedir (Dunlop, 1954, s. 241–242; Grekow, 1955, s. 480; Lunde ve Stone, 2012, s. 178)⁷. Bunların yanı sıra I. Svyatoslav'ın amacı, büyük olasılıkla Hazarları siyasi ve ticari merkez olmaktan çıkarmaktır. Ayrıca Igor'un varisi olan ve Hazarların egemenliğini tanıyan son Doğu Slav topluluğu Viyatiçi'yi kendi yönetimi altına almak istemiştir. Ayrıca önemli bir ulaşım yolu olan Ten Nehri'nin en azından bir kısmının kontrolünü ele geçirmiştir, Sarkel'e yerleşmiş olmaları bunu doğrulamaktadır. Fakat Tmutarakan'daki varlıkları noktasında netlik yoktur⁸. Bu tür toprak kazanımları, Aşağı Özi'nin bir kısmı boyunca Peçenekler tarafından kontrol edilen “*Vareglerden Greklere*” uzanan ticaret yolunun trafiğini azaltmıştır.

Rusların, Hazarlara ve onlara bağlı Kafkasya topluluklarına yaptığı saldırı barış ortamının sonu olmuştur. Her ne kadar Peçeneklerin, 9. yy'ın sonlarında Karadeniz bozkırlarını işgal etmesiyle Hazarlar ciddi bir darbe almış olsalar da daha sonraki olaylar Hazarların canlılığını ve gücünü koruduğunu kanıtlamaktadır. Mes'ûdi'nin kayıtlarında, Rus birliklerinin 913-914 Hazar seferinden dönüşü anlatılırken kağanlığın hâlâ İdil

⁷ Rus kronikleri ile İbn Havkal, Rus saldırılarını farklı tarihlere koymaktadır. Rus kronikleri 965 yılını belirtirken İbn Havkal saldırının 968/969 tarihlerinde gerçekleştiğini iddia etmektedir. Bazı araştırmacılar, I. Svyatoslav'ın Hazarlara karşı iki sefer düzenlediğini düşünmektedir. Kalinina'ya göre, Ruslar 965'te Sarkel Kalesi'ne, 967'de Kasogianlar ve Yassianlara, 968/969'da ise Hazarlara ikinci saldırıyla başkenti ele geçirmişlerdir (Kalinina, 1976, s. 100). T. M. Kalinina'nın görüşünü Novoseltsev de kabul etmektedir (Novoseltsev, 1990, s. 225–227). Fakat birçok araştırmacı, Rusların tek bir sefer gerçekleştirdiğine, İdil boyunca ilerleyerek önce Burdaslara saldırdıklarını, ardından İtil'i ele geçirdiklerini ve daha sonra Kuzey Kafkasya'ya saldırdıklarını, nihayet Kerç Boğazı ve Azak Denizi üzerinden Ten'e yelken açtıklarını Sarkel'e ulaşarak burayı işgal ettiklerini belirtmektedir (Dunlop, 1954, s. 243–244; Artamonov, 1962, s. 427; Bartold, 1963, s. 851; Gadlo, 1979, s. 207; Golden, 1980, s. 82; Gadlo, 1994, s. 56–57).

⁸ I. Svyatoslav'ın toprak kazanımının ölçeği ve hâkimiyet süresi belirsizdir. İbn Havkal'ın verdiği bilgilerden, Hazarların ve onlara tabi toplulukların tüm topraklarını ele geçirdiği anlaşılmaktadır. Ancak çoğu araştırmacı tarafından Rusların sadece kısmi olarak Hazar topraklarını işgal ettiği düşünülmektedir. Łowmiański, Rusların Tmutarakan'ı ele geçirdiğini (Łowmiański, 1973, s. 217), Artamonov, I. Svyatoslav'ın Kerç Boğazı'na kadar Ten bölgesini işgal ettiğini (Artamonov, 1962, s. 429, 430–431), Gadlo, I. Svyatoslav'ın Sarkel dışında hiçbir bölgeyi işgal etmediğini, Rusların İdil ve Kuzey Kafkasya'ya ulaşmasını Peçeneklerin engellediğini ileri sürmektedir (Gadlo, 1979, s. 57; Gadlo, 1994, s. 207). Novoseltsev ise farklı bir yorumda bulunarak 980'lerin başında Ruslar tarafından kontrol edildiği iddia edilen İdil çevresindeki bölgelerin de dâhil edildiği geniş toprak kazanımlarından bahsetmektedir (Novoseltsev, 1990, s. 224, 227). Ancak Ruriklerin Tmutarakan'daki varlıklarının güçlenmesini sadece 980 yılına tarihlenen araştırmacılar da vardır.

hattını kontrol ettiği görülmektedir. Igor'un ordusu bunu acı tecrübeyle yani Hazarlar ve müttefikleri Burdaslar ile İdil Bulgarlarından oluşan birlikler tarafından saldırıya uğradıklarında öğrenmişlerdir. Hazar komutan Pesah'ın, Rus komutan Helgu'ya karşı kazandığı zafer de 10. yy'ın ilk yarısında Hazarların gücünü teyit etmektedir. Hazarların son hükümdarı Joseph ben Aaron, hâlâ geniş bir bölgenin kağanı olarak tahta oturmuştur (Kokovcov, 1932, s. 81–83, 98–102)⁹.

Hazar Kağanlığı'nın çöküşü, Peçenekleri cesaretlendirmedeği gibi çıkarlarına da darbe vurmuştur. Hazarlar hâkimiyeti altındaki yerlerde ticareti organize etmiş ve gelişmesini sağlamıştır. Ticaret için kurulan sistem, İç Asya ve İdil bölgesinden gelen konar-göçerlerin göçlerini sınırlamıştır. Buna rağmen 9. yy sonlarında Hazarlar ve müttefikleri, Peçeneklerin Karadeniz bozkırlarında ilerlemesini durduramamışlardır. Peçeneklerin bölgedeki varlığı, kurulan ticari sistemi ortadan kaldırmamıştır. 965 yılındaki Rusların Hazarlara saldırısına kadar onları konargöçer saldırılarından koruyan tampon yıkılmamıştır. Ortaya çıkan durum Peçenekleri ciddi bir tehlike altına sokmuş, eski düşmanları Uzlarla Karadeniz bozkırlarında konumlarını önemli ölçüde zayıflatacak acı bir çatışmanın eşliğine girmişlerdir.

Peçeneklerin, Hazarların sağladığı tamponun güvenlikleri için ne kadar önemli olduğunu fark edip etmedikleri bilinmemektedir. 10. yy'da Peçenek-Hazar ilişkilerinin detayı hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Bu yüzyılın ortalarına tarihlendirilen Schechter Mektubu'nda Hazar müttefikleri arasında Peçenekler yoktur (Golb ve Pritsak, 1982, s. 120–121). Bu mektupla neredeyse çağdaş kaynak olan “*De administrando imperio*” adlı eserde Peçenekler, Hazarların düşmanı olarak sınıflandırılmamıştır (Constantine Porphyrogenitus, 1967, s. 62–65). Yani 10. yy'ın ilk yarısında Peçenek-Hazar ilişkilerinin düzelmiş olması muhtemeldir. Peçenekler, büyük olasılıkla Hazarlar tarafından kurulan ticari ilişkiler ağına dâhil olmuşlardır, ancak bu onların Hazarlara siyasi bağımlılıklarının kanıtı olarak düşünülmemelidir.

Peçeneklerin, 965 yılındaki olaylar sırasında aldığı pozisyon gizemini korumaktadır. Bazı Rus araştırmacılara göre, I. Svyatoslav, Hazarlara karşı düzenlediği saldırıda Peçeneklerle ve hatta Uzlarla ittifak kurarak arkasını sağlama almak zorunda kalmıştır (Tolstov, 1948, s. 252; Pletneva, 1958, s. 215; Kalinina, 1976, s. 94; Gadlo, 1979, s. 57; Gadlo, 1994, s. 207). Tarihiçi ve filozof olan İbn Miskeveyh (932-1030), “*The Experiences of Nations*” adlı dünya tarihi eserinde 965'te Hazarya'ya gerçekleştirilen bir Türk saldırısını kaydetmiştir (Miskawajhi, 1921, s. 223; Dunlop, 1954, s. 244)¹⁰. Bu kronolojik rastlantı, Peçeneklerin Ruslarla iş birliği içinde hareket ettiklerini ya da Hazarların zayıf durumundan faydalandıklarını düşündürmektedir. Ancak burada asıl önemli olan saldırganların kimliğidir. Çoğu araştırmacı, Hazarlara saldıranların Peçenekler değil de 10. yy ortalarında Hazarların potansiyel düşmanları olduğu bilinen Uzlar olduğunu ileri sürmektedir (Artamonov, 1962, s. 431; Golden, 1972, s. 77–80; Golden, 1980, s. 83; Novoseltsev, 1990, s. 225). Peçenekler, 965 olaylarına karşı muhtemelen tarafsız ve temkinli bir tutum takınmışlardır. Belki de Hazarların, daha öncesinde olduğu gibi Rus saldırısının üstesinden gelebileceğini düşünmüşlerdir. Bize göre Peçenekler, Hazarya düştükten sonra endişelenmeye başlamışlardır, çünkü Hazarya'nın düşmesi, I. Svyatoslav'ın Peçenekya'nın doğu sınırındaki Sarkel'de yerleşimler kurmasının önünü açmıştır. Ten vadisindeki Rus varlığının tehlikeli ve kışkırtıcı olarak görüldüğü düşünülmektedir. Ayrıca Hazarların kurmuş olduğu ticari sistemin çökmesi ve bu sistemden faydalanan Peçeneklerin de zarar görmesi, kanaatimizce 968'de Kiyev'e bir saldırı girişiminde bulunulmasını zorunlu kılmıştır.

⁹ Joseph ben Aaron'un hâkimiyeti altındaki bölge, geçilmesi dört ay sürecek bir yolculuğu gerektirmektedir.

¹⁰ İbn Miskeveyh'in verdiği bilgileri, 13. yy'da İbnü'l Esir de doğrulamaktadır.

965 yılında Bulgar elçileri, Bizans'la daha önce yapılmış antlaşma gereği haraç talep etmek üzere Konstantinopolis'e gelmişlerdir. İmparator II. Nikephoros Phokas (963-969), Bulgar elçilerini alaya alarak herkesin önünde kırbaçlatmıştır. Böylesine aşağılayıcı bir hareketin savaşa yol açacağı kesindir. İmparator Phokas, doğuda askerî faaliyetleri durdurmamak adına Bulgarlara karşı ciddi bir askerî harekâta girişmemiş, sadece birkaç sınır kalesini tahrip ederek I. Svyatoslav'ı Bulgarlara karşı saldırması noktasında teşvik etmiştir (Ostrogorski, 1967, s. 246; Treadgold, 1997, s. 502; Leszka ve Marinow, 2015, s. 181–182). Fakat imparatorun müttefik seçimi oldukça şaşkıncıdır. Coğrafi yakınlık nedeniyle Bulgarlara kolayca saldırabilecek olan Peçenekleri neden müttefik olarak seçmediği konusu düşündürücüdür. İmparator Phokas'ın davranışı, o dönemde Bizans'ın müttefikleri arasında Peçeneklerin konumunu belirlemesi açısından oldukça anlamlıdır. İmparatorun, askerî özellikleriyle ön plana çıkan Peçeneklere rağmen Peçenekler yerine Ruslarla siyasi ve askerî iş birliği kurmayı tercih ettiği görülmektedir.

I. Svyatoslav, Bizans'ın teşviki ve yönlendirmesi doğrultusunda 967 yılında Balkanlarda ilk saldırısını başlatmıştır, ancak zaferden sonra Bulgar topraklarından ayrılmamış ve yeni harekât üssünü Aşağı Tuna'da bulunan Pereyeslavlı olarak belirlemiştir¹¹. I. Svyatoslav'ın yeni üs kurarak bölgeye yerleşmesi, Bizans'ı rahatsız etmiş ve Bizanslı diplomatların umutlarının yersiz olduğu ortaya çıkmıştır.

Peçenekler tarafından 968 yılında Kiyev'e yapılan saldırı sonucunda I. Svyatoslav, Balkanlardaki yeni üs bölgesini terk etmek zorunda kalmış ve takviye kuvvetlerle Kiyev'e dönmüştür (Povest Vremennih Let, 6476/968, s. 65–67). Bu saldırının arkasında Bizans diplomasisinin olduğu ileri sürülmektedir (Pletneva, 1958, s. 215–216; Stokes, 1962, s. 482; Wozniak, 1984, s. 310; Sakharov, 1991, s. 123, 132; Obolensky, 1994, s. 58; Treadgold, 1997, s. 503; Obolensky, 2000, s. 129; Spinei, 2009, s. 98). Bazı araştırmacılara göre, Rusların düşmanı olan Bulgarların kıskırtmasıyla Peçenekler saldırıyı gerçekleştirmiştir (Zlatarski, 1927, s. 587–588; Koledarov, 1979, s. 53; Dimitrov, 2011, s. 233–234). T. M. Kalinina'ya göre, bu saldırı yıkılmakta olan Hazar Kağanlığı tarafından başlatılmıştır (Kalinina, 1976, s. 97). I. Svyatoslav'ın bölgeden çıkmasını isteyen Bizans için Peçeneklerin Kiyev'e saldırması büyük fayda sağlamıştır. Ancak 968'deki Kiyev saldırısını bildiren tek kaynak olan "*Povest Vremennih Let*" herhangi bir dış güç etkisinden bahsetmemiştir. Ruslar Kiyev'den uzaktayken yani Peçenek askerî taktikleri doğrultusunda saldırının gerçekleştirildiği gözden kaçmamalıdır. Bize göre, Rusların Hazarlara saldırmasının, bazı şehirleri işgal etmelerinin ve kağanlığın yıkılma noktasına gelmesinin, Peçenekler arasında endişe ve kırgınlık uyandırmamasına imkân yoktur. Bu kapsamda Peçeneklerin Kiyev'e saldırması için bir neden bulmak üzere herhangi bir dış siyasi güce ihtiyaç duymadıkları düşünülmektedir.

Kiyev'in yıkılması ve halkla birlikte hanedan üyelerinin öldürülmesi, Ruslar için felaket olacakken I. Svyatoslav ordusuyla birlikte zamanında yetişerek buna engel olmuştur. 969 yılında Ruslar, ikinci kez Balkanları işgale başlamıştır. Rus ordusu, Macar, Bulgar ve Peçenek askerleri tarafından desteklenmiştir. I. Svyatoslav, Balkanlara sırasıyla 308.000 ve 300.000 savaşçıdan oluşan ordularını getirmiştir (Ioannes Zonaras, 1897, s. 524; Trapp, 1986, s. 33; Skylitzes, 2010, s. 275–276). Peçeneklerin Bizans'ın çıkarlarına zarar vermeyi amaçlayan bir saldırıya katılmış olmaları oldukça şaşkıncıdır. Her ne kadar bu konuda kaynaklar bilgi vermese de I. Svyatoslav'ın ordusunun içinde çok fazla sayıda Peçenek savaşçısının olmadığı düşünülmektedir. Çünkü 969 öncesi Peçenekler, Olga'nın oğluyla şiddetli bir çatışma yaşadıkları için itaat noktasında Rusların onlara güvenmemeleri gerekmektedir. Rus kroniklerine göre, Bulgarlara karşı ikinci saldırı sırasında Kiyev

¹¹ I. Svyatoslav'ın Balkanlara yaptığı saldırılar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Karyshkovskii, 1952, s. 127–138; Stokes, 1961, s. 44–57; Stokes, 1962, s. 466–496; Sakharov, 1991, s. 122–156; Leszka ve Marinow, 2015, s. 184.

Knyazlığı'nın ordusunda 10.000 Slav-Vareg savaşçısı bulunmakla (Povest Vremennih Let, 6479/971, s. 70) birlikte müttefik birliklerinin sayısı noktasında net çıkarım yapmak mümkün değildir.

Peçeneklerin, I. Svyatoslav'ın düzenlediği sefere katılımı, bize göre iki temel hipotez üzerinden açıklanabilmektedir. Bunlardan ilki, Peçenekya'nın batı uçlarında yaşayan Giazichoponlarla Peçeneklerin ittifak kurduğunu varsaymaktır. Giazichoponlar, I. Svyatoslav'la savaş halinde olmamışlar, aksine seferlerde Rus ordusunun bir nevi arkasını korumuşlardır. Bizans, Bulgar bölgesinde bulunan Rus ordusuna, Tuna Nehri yakınlarında yaşayan Peçenekleri ikna etmeye çalışarak sabotaj girişimi planladığı, fakat bunu Giazichoponlarla yapılan ittifakın engellediği düşünülmektedir. Diğer hipotez ise Rus ordusu içindeki Peçenek savaşçıların rehine pozisyonunda olmalarıdır. Nitekim "*Povest Vremennih Let*", I. Svyatoslav'ın 968'deki zaferinde Peçenekleri bozkıra sürdüğünü ve barışın sağlandığını belirtmektedir (Povest Vremennih Let, 6476/968, s. 67; Cross ve Scherbowitz-Wetzor, 1953, s. 86). Ancak kanaatimizce Peçenekler ve Ruslar arasındaki ilişkiler gerçekten barışçıl hâle geldiyse ve Peçenekler Kiyev'e saldırıları durdurduysa onları bozkıra sürmek tek başına barışın temeli olmamalıdır. I. Svyatoslav, büyük ihtimalle 968'de güney komşularını ağır bir şekilde mağlup etmiş, onları ittifakı kabul etmeye ve planladığı sefer için yardımcı kuvvetler sağlamaya zorlamıştır¹². Böylece Kiyev'in güvenliği garanti altına alınmıştır. Macarlar ve Bulgarlarla kurulan ittifaklar da benzer amaçlara hizmet etmiştir, nitekim bunların Bizans'a karşı yapılan saldırıda yer almaları Bizans'ın diplomatik müdahale şansını sınırlandırmıştır. Balkanlarda bol miktardaki ganimet vaadinin, Rus ordusu içindeki şüphelerin ve itirazların üstesinden gelinmesi noktasında kesinlikle yardımcı olduğu düşünülmektedir¹³.

Rusların 969 yılındaki ikinci Balkan seferi, 970 yılı Arkadiopolis Savaşı'ndaki mağlubiyete kadar bir dizi başarıyla başlamıştır. Her ne kadar Bizans kaynaklarında, I. Svyatoslav ve müttefiklerinin ağır bir yenilgi aldığı belirtilse de Rus ordusu tamamen yok olmamış, fakat Konstantinopolis'e doğru ilerleyişini durdurmak zorunda kalmıştır. Bir noktaya önemle değinilmesi gerekir ki savaşın ilk aşamasında, Bizans birlikleri Peçeneklere ağır bir darbe vurmuştur (Ioannes Zonaras, 1897, s. 524-525; Trapp, 1986, s. 33-34; Skylitzes, 2010, s. 277). Hatta Bizans'ın saldırısı noktasında Rus ordusu içindeki Peçeneklerin tamamen yok edilmiş olmaları bile mümkündür. I. Svyatoslav, bütün rehinelere kaybetmiştir ve diğer Peçenek boylarının büyük öfkesine, intikam arzusuna maruz kalmıştır.

Bizans ordusunun Peçeneklere ağır bir darbe vurmasıyla savaşın seyri Ruslar için olumsuz olmuştur. İmparator John Tzimiskes (969-976), I. Svyatoslav'ı Tuna'ya çekilmeye ve Silistre surlarına sığınmaya zorlamıştır. Rus birlikleri her ne kadar Bizans çemberini yarmaya yönelik girişimlerde bulunsalar da başarısız olmuş ve uzun bir kuşatmanın ardından I. Svyatoslav teslim olmuştur (Ostrogorski, 1967, s. 248-249). İmparator John Tzimiskes, mağlup olan düşmanını ağır barış koşullarını kabul etmeye zorlamıştır, fakat bu koşullar daha fazla iş birliği olasılığını ortadan kaldırmamıştır. Buna göre, I. Svyatoslav Bulgar topraklarından çekilmeyi ve bir daha Balkan coğrafyasına gelmemeyi, Herson'a yönelik saldırıları durdurmayı ve üçüncü bir devletle çatışma durumunda Bizans'a askerî destek sağlamayı taahhüt etmek durumunda kalmıştır. Buna

¹² Aslında I. Svyatoslav'ın davranışının, Hazar ordusu komutanı Pesah'ın davranışına çok benzediğini belirtmemiz gerekmektedir. Pesah, Helgu komutasındaki mağlup Rus kuvvetlerini, Bizans'a saldırılarını emrederek cezalandırmıştır.

¹³ Bazı araştırmacılar, I. Svyatoslav'ın Balkanlara düzenlediği ikinci seferde Peçeneklerin müttefik olarak Ruslarla hareket ettiğini kabul etmekte zorlanmaktadır. Peçeneklerin sadece Bulgarlarla ittifak kurduklarını ileri sürmektedirler (Dimitrov, 2011, s. 237-238; Bozhilov, 1973, s. 60).

karşılık Tzimiskes, Rus tüccarların ticari ayrıcalıklarını yenilemiştir (Povest Vremennih Let, 6479/971, s. 72–73; Ioannes Zonaras, 1897, s. 534-535; Trapp, 1986, s. 40; Skylitzes, 2010, s. 293).

Bizanslılar ile Ruslar arasında barışın sağlanmasından sonra Euchaita Başpiskoposu Theophilos'un Peçeneklere gönderilmesi önemlidir. Theophilos'un görevi, Ruslarla zorla ittifak kurmaları nedeniyle zayıflayan Peçenekleri, Bizans safına çekmektir. Bu bağlamda Bizans müttefiki olarak Bulgaristan'ı işgal etmemeleri talep edilmiştir. Ayrıca Theophilos, Rusya adına Peçeneklerden I. Svyatoslav'ın ülkesine dönerken güvenli şekilde geçmesine izin vermelerini istemiştir (Ioannes Zonaras, 1897, s. 535; Trapp, 1986, s. 40; Skylitzes, 2010, s. 293). Peçenekler, Theophilos'un son isteği hariç tüm taleplerini yerine getirmeyi kabul etmişlerdir (Ioannes Zonaras, 1897, s. 535; Trapp, 1986, s. 40; Skylitzes, 2010, s. 293)¹⁴.

Bizans, Kiyev ile barışçıl ilişkiler sürdürmek istemiş, fakat Rus gücünün aşırı büyümesinden endişe duymuştur. Bizans'ın Karadeniz bozkırlarında yaşayanlarla iyi ilişkiler kurması, Rus yayılmasını engellemiştir. 965-971 olayları, böyle bir politikanın yenilenme olasılığını doğrulamıştır. Ancak Peçeneklerin düşmanca yaklaşımı, Bizans diplomasisine uzun süre hatırlanacak bir ders vermiştir. Peçenekler, I. Svyatoslav'ın güvenli bir şekilde ülkesine dönmelerini reddederek Bizans'ın itaatkâr bir aracı olmaya niyetli olmadıklarını açıkça belirtmişlerdir. Bu davranışları, Bizans gözünde Peçeneklerin siyasi bir müttefik olamayacaklarını göstermiştir. Nitekim bu hipotezi, kaynaklarda 1017 yılına kadar neredeyse yarım yüzyıl boyunca herhangi bir Bizans-Peçenek temasından söz edilmemesi doğrulamaktadır¹⁵.

Barış antlaşmasından sonra I. Svyatoslav ülkesine dönmek üzere yola çıkmıştır. Voyvoda Sveneld'in uyarılarını dikkate almayarak “*monokhila*” denilen içi oyulmuş ağaç gövdeli kanolarla Kiyev'e doğru yelken açmaya karar veren I. Svyatoslav, akıntının fazla olduğu Özi Nehri'nin aşağı kısımlarında Peçenek kuvvetleriyle karşılaşmıştır. İlerleyişlerini durdurmak zorunda kalan Ruslar, Belobereg'de zor şartlar altında kışı geçirmişlerdir. Bu konaklamaya hazırlıklı olmadıklarından açlık, güçlerini ve morallerini zayıflatmıştır (Povest Vremennih Let, 6479/971, s. 73–74). Etrafı Peçenekler tarafından kuşatılan I. Svyatoslav, 972 baharında akıntıya karşı nehri geçmeye çalışırken kuvvetlerinin çoğuyla birlikte akıntıya kapılmış ve yok olmuştur. Karadan ilerlemeyi tercih eden Sveneld komutasındaki birlikler Kiyev'e dönmeyi başarmıştır (Povest Vremennih Let, 6480/972, s. 74; Leo Diaconus Caloënsis, 1828, s. 157; Ioannes Zonaras, 1897, s. 536; Trapp, 1986, s. 40–41; Talbot ve Sullivan, 2005, s. 200; Skylitzes, 2010, s. 294). I. Svyatoslav'ı öldüren Peçenek hükümdarı Küre'nin zaferi, Ruslara karşı kazandığı en büyük ve görkemli başarı olmuştur.

Bazı araştırmacılar, Peçeneklerin I. Svyatoslav'a saldırmasına ilham veren bir dış gücün olduğuna inanmaktadır. Hâkim kanaat, Peçenek saldırısının Bizans'ın çabaları sonucunda gerçekleştiği yönündedir (Karamzin, 1899, s. 181–182; Grekow, 1955, s. 487; Levchenko, 1956, s. 288–289; Pletneva, 1958, s. 215; Tăpkova ve Zaimova, 1976, s. 35; Fine, 1983, s. 187; Karpov, 1997, s. 64–65; Knyazkiy, 2003, s. 32). Mesela C. Dimitrov'a göre, I. Svyatoslav'ın öldürülmesine Pereyeslavlı (Küçük Pereyeslavlı) sakinleri olan Bulgarlar

¹⁴ John Skylitzes, Bizans ve I. Svyatoslav arasında yapılan antlaşmaya Peçeneklerin tepki gösterdiklerini açıkça yazmaktadır.

¹⁵ John Skylitzes'in 1017'ye tarihlenen bir olay anlatısında, Bizanslılar ve Bulgarlar arasındaki savaşta Peçeneklerin desteğini alma girişiminden bahsedilmektedir. Pemikos'lu Krakras ile güçlerini birleştiren Bulgar hükümdarı John Vladislav, Bizans topraklarını işgal etmeyi planlamış, Peçenekleri kendilerine katılmaya ikna etmeye çalışmıştır. Bu durumdan her ne kadar Bizans endişelenmiş olsa da Peçenekler, Bulgarlara askerî güç sağlamamışlardır. Peçeneklerin bu kararı hangi değerlendirmeler sonrası verdiği bilinmemektedir. Zayıflayan Bulgar güçlerinin Bizans'a karşı başarılı bir sefer yürütebileceğine güvenmemiş oldukları düşünülmektedir. P. Stephenson'a göre, Peçenekler, Bizans diplomasisinin müdahalesi sonucunda John Vladislav ve Krakras'a askerî destek sağlamamıştır (Stephenson, 2000, s. 81; Stephenson, 2003, s. 129). Fakat Skylitzes, Bizans'ın Peçenekleri etkilemiş olabilecek herhangi bir diplomatik çabasından bahsetmemektedir.

sebepler olmuşturlardır (Dimitrov, 2011, s. 240). Ancak bu görüş, John Skylitzes'in Bařpiskopos Theophilos'un görevi hakkındaki raporuyla çeliştiği için reddedilmelidir. Bize göre Peçenekler, I. Svyatoslav'a saldırmayı kendileri planlamışlardır. 968'deki Kiyev saldırısının başarısızlığından ve 970'deki Arkadiopolis Savaşı'nda Peçenek savaşçılarının ölümünden kaynaklanan intikam arzusu, nefret ettikleri düşmana saldırmaları için yeterlidir. Ayrıca Rusların daha da güçlenmesinden çekindikleri kesindir (Paroń, 2009, s. 494-499). W. Barthold, çok sayıda İşlam kaynağının analizine dayanarak I. Svyatoslav güçlerinin, Hazarya'da verdiği zararın İşlam dünyası üzerinde derin bir etkisi olduğunu belirtmiştir (Grekow, 1955, s. 481; Bartold, 1963, s. 688). Ruslar, konargöçer komşuları üzerinde de önemli bir etki bırakmış olmalı ki bu etki Bulgar topraklarına yapılan iki saldırıyla daha da yoğunlaşmıştır.

I. Svyatoslav'ın ölümüyle başlayan süreçten 1017'ye kadar Bizans-Peçenek ilişkilerinin nasıl seyrettiği belirsizdir. Başpiskopos Theophilos'un 971'deki girişimleri öncülüğünde yenilenen Bizans-Peçenek ittifakının Tzimiskes döneminden sonra da devam edip etmediğine dair çok az bilgi bulunmaktadır. Peçeneklerin 968 ile 972 yılları arasındaki faaliyetleri, Bizans açasından onlarla iş birliği yapmaktan vazgeçirdiği düşünölmektedir. İmparator II. Basil (969-1025) döneminde Bizans-Peçenek ilişkisi hakkında neredeyse hiçbir şey bilinmemektedir. II. Basil'in hükümdarlığının ilk yılları iç karışıklıklarla geçtiği için devletin dış politikası önemli ölçüde sınırlanmıştır. Ancak teorik olarak Bizans, uzun süredir mücadele içinde olduğu Bulgaristan'ı yöneten Kometopouloi Hanedanlığı'na karşı Peçenekleri kullanmak istediği ileri düşünölmektedir. Ancak imparatorun böyle bir talepte bulunduğuna dair kayıt yoktur. 980'lerin sonundaki olaylar Kiyev Rusyası ile Bizans arasındaki ilişkilerin güçlenmesine yol açmıştır. Bardas Skleros'un isyanı sırasında Vladimir tarafından II. Basil'e sağlanan askerî yardım, Kiyev Knyazı ile Anna Porphyrogenita arasında Rurik ve Makedon hanedanlarını birleştiren bir evlilik şeklinde meyvesini vermiştir. Bu evlilik sonucunda Kiyev Rusyası vaftiz edilmiş ve iki devlet arasında kalıcı barış sağlanmıştır (Ostrogorski, 1967, s. 254-255; Poppe, 1978, s. 3-22). Bizans-Rus arasında kurulan yakın ilişki, Bizans-Peçenek ittifakının oluşum temellerini zayıflatmıştır. I. Stephen (998-1038) döneminde Macarların dış politika ilkelerinden biri Bizans'la barışçıl ilişkiler sürdürmektir (Urbansky, 1968, s. 20; Moravcsik, 1970, s. 62; Fine, 1983, s. 196). 1018'de Bizans'ın Bulgarlara karşı kazandığı zafer ve topraklarını işgal etmesi, Bulgar saldırılarının nihai olarak ortadan kalktığını göstermektedir (Ostrogorski, 1967, s. 259; Madgearu, 2013, s. 63). Bu, VII. Konstantinos'un Peçeneklerle ittifakı sürdürme nedenlerinin tümüyle ortadan kalkması anlamına gelmektedir. Ayrıca Uzların artan baskısı ve Ruslarla yaptıkları savaşlardaki yenilgiler nedeniyle Peçenekler ciddi güç kaybına uğramışlardır. Güç kaybına rağmen Bizans, Peçeneklerle tüm ilişkileri kesmemiştir. Nitekim Aşağı ve Orta Tuna bölgesine gelen Peçeneklerin niyetleri hakkında bilgi edinmek ve saldırganlıklarını diplomatik ya da askerî yollarla engellemek için ilişkilerin devam etmesi gerekli görölmüştür. Ancak bu yeni koşullar Bizans'ın Peçeneklerle olan ilişkilerinin doğasını değiştirmiştir. Barışçıl bir izolasyon döneminden sonra bir kez daha zor komşu haline gelmişlerdir.

Sonuç

Karadeniz bozkırları, 10. yy'da çeşitli nedenlerle çıkarları olan siyasi güçler tarafından kuşatılmıştır. Dinamik siyasi manevraların olduğu yoğun olduğu dönemde Peçeneklerin dış ilişkilerinde pasif kaldıkları ve genellikle içgüdüsel yaklaşım izledikleri görölmektedir. Ancak onlar, komşuları tarafından kullanılan birer araç olmamışlardır. Peçeneklerin Bizans'la olan ilişkileri bunu çok açık bir şekilde göstermektedir. Hiçbir zaman Bizans'a bağlanıp itaatkâr olmamışlardır. Yalnızca VII. Konstantinos, Peçeneklerle uzun süre müttefik kalmayı başarmıştır. Bu ittifak, büyük olasılıkla 959 yılında imparatorun ölümüne kadar devam etmiştir. Öncesinde ara

sıra bir Bizans-Peçenek iş birliğinden bahsedilebilir ki 917'de Bizans'ın Simeon'a karşı Peçenekleri kullanma girişimi olmuştur. Bizans-Peçenek ittifakının II. Romanos (959-963) ve II. Nikephoros Phokas (963-969) dönemlerinde devam edip etmediği net değildir. John Tzimiskes (969-976) döneminde ilişkiler gerilmiş, ancak Başpiskopos Theophilos'un girişimleri sayesinde yeniden kurulmuştur. Fakat Bizans'ın isteğine karşı I. Svyatoslav'ın öldürülmesi, Peçeneklerin kendi çıkarlarına uygun olmadığında Bizans'ın emirlerine itaat etmeye niyetli olmadıklarını açıkça göstermiştir.

Bizans ve Rus kaynakları, Peçenek-Rus ilişkilerinin 10. yy ortalarına kadar sıkı olduğunu göstermektedir. Ruslar, Peçeneklerle ticaret yapmışlar ve Peçenek askerî birliklerini ücret karşılığında kiralamışlardır. Peçeneklerle sınır komşusu olan Ruslar, onlarla iyi geçinmek zorunda kalmışlardır. Aksi halde onlarla anlaşmadan başka topraklara sefere gittiklerinde Peçeneklerin saldırılarına uğramışlardır. Bir nevi Rusların siyasi ve ticari durumları Peçeneklerle aralarının iyi veya kötü olmasına bağlı kalmıştır.

Peçeneklerin Kiyev'e 968'de saldırıları ve 4 yıl sonra I. Svyatoslav'ı öldürmeleri kendi çıkarları doğrultusunda karar aldıklarını düşündürmektedir. Ne Bizans ne de Hazar Kağanlığı'nın müdahalesini kanıtlayacak güvenilir bir kaynak bulunmamaktadır. Her ne kadar Peçenekler Hazar Kağanlığı'nın ticari bağlantılarından faydalanmış olsalar da bu onların Hazarlara bağımlı olduklarını kanıtlamaz. I. Svyatoslav'ın Hazar sisteminin temellerini yıktığı 965 yılında büyük olasılıkla tarafsız bir duruş sergileyen Peçenekler, çok geçmeden tarafsızlıklarının sonuçlarına katlanmışlardır.

Kaynakça

- [1] Artamonov, Mihail İllarionoviç (1962), *İstoriia Khazar*, Leningrad.
- [2] Bartold, Vasiliy Vladimiroviç (1963), “Mesto Prikaspiiskikh Oblastei v İstории Musul’manskogo Mira”, *Sochineniia*, Vol. 2/1, Moskva. (651–772)
- [3] Bozhilov, Ivan (1973), “Bulgariia i Pechenezite (896–1018)”, *Istoricheskii Pregled* 29. (37–62)
- [4] Constantine Porphyrogenitus (1967), *De Administrando Imperio*, Gy. Moravcsik (Ed.), (Çev. R. J. H. Jenkins), Dumbarton Oaks.
- [5] Cross, Samuel Hazzard ve Scherbowitz-Wetzor, Olgerd P. (1953), *The Russian Primary Chronicle*, Cambridge.
- [6] Dimitrov, Kristo (2011), *Bulgariia i Nomadite do Nachaloto na XI vek*, Plovdiv.
- [7] Dikmen, Emine (2022), “911 ve 944 Rus-Bizans Ticaret Anlaşmaları (Geçmiş Yılların Hikâyesi Kroniği’ne Göre PVL)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 41, S. 72. (114-138)
- [8] Dunlop, Douglas Morton (1954), *The History of the Jewish Khazars*, Princeton.
- [9] Fine Jr., John Van Antwerp (1983), *The Early Medieval Balkans, A Critical Survey From the Sixth to the Late Twelfth Century*, Ann Arbor.
- [10] Gadlo, Aleksandr Viliamovich (1979), *Etnicheskaia İstoriia Severnogo Kavkaza IV–X vv*, Leningrad.
- [11] Gadlo, Aleksandr Viliamovich (1994), *Etnicheskaia İstoriia Severnogo Kavkaza X–XIII vv*, St. Petersburg.
- [12] Golb, Norman ve Pritsak, Omeljan (1982), *Khazarian Hebrew Documents of the Tenth Century*, Ithaca, London.
- [13] Golden, Peter Benjamin (1972), “The Migrations of the Oğuz”, *Archivum Ottomanicum* 4. (45–84)
- [14] Golden, Peter Benjamin (1980), *Khazar Studies An Historico-Philological Inquiry into the Origins of the Khazars*, Vol. 1, Budapest.
- [15] Grekow, Boris (1955), *Ruś Kijowska*, Warszawa.
- [16] Ioannes Zonaras (1897), *Epitomae Historiarum Libri XIII–XVIII*, Th. Büttner-Wobst (Ed.), Bonn.
- [17] Kalinina, Tatiana Mikhailovna (1976), “Svedeniia İbn Khaukalia o Pokhodakh Rusi Vremen Sviatoslava”, V. T. Pashuto (Ed.), *Drevneishe Gosudarstva na Territorii SSSR, Materialy i İssledovaniia 1975 g içinde (90-101)*, Moskva.
- [18] Karamzin, Nikolay (1899), *İstoriia Gosudarstva Rossiiskogo*, Vol. 1, St. Petersburg.
- [19] Karpov, Aleksei (1997), *Vladimir Sviatoi*, Moskva.
- [20] Knyazkiy, İgor Olegovich (2003), *Vizantiia i Kochevniki İuzhnorusskikh Stepei*, Nauchnoe izdanie, St. Petersburg.
- [21] Kokovcov, Pavel Konstantinoviç (1932), *Evreisko-Khazarska Perepiska v X veke*, Leningrad.
- [22] Koledarov, Peter (1979), *Politicheska Geografiia na Srednovekovnata Bulgarska Durzhava*, Vol. 1, Sofiia.
- [23] Karyshkovskii, Petr O. (1952), “O Chronologii Russko-Vizantiiskoi Voiny Pri Sviatoslave”, *Vizantiiskii Vremennik* 5. (127–138)
- [24] Lavrent’evskaia letopis’ (Povest Vremennih Let) (1926), I. F. Karskii (Ed.), Leningrad.
- [25] Leo Diaconus Caloënsis (1828), *Historia*, C. B. Hase (Ed.), Bonn.
- [26] Leszka, Mirosław J. ve Marinow, Kiril (2015), *Carstwo Bułgarskie: Polityka-Historia-Kultura 866–971*, Warszawa.

- [27] Levchenko, Mitrofan Vasilyevich (1956), *Ocherki po İstorii Rusko-Vizantiiskikh Otnoshenii*, Moskva.
- [28] Litavrin, Gennadiy Grigoryevich (2000), *Vizantiia, Bolgariia, Drevniaia Rus' (IX-nachalo XII v.)*, St. Petersburg.
- [29] Łowmiański, Henryk (1973), *Początki Polski*, Vol. 5, Warszawa.
- [30] Lunde, Paul ve Stone, Caroline (2012), *Ibn Fadlān and the Land of Darkness Arab Travellers in the Far North*, London, New York.
- [31] Madgearu, Alexandru (2013), *Byzantine Military Organization on the Danube 10th–12th Centuries*, Leiden.
- [32] Miskawajhi (1921), *The Experiences of the Nations*, Vol. 2, *The Eclipse of the Abbasid Caliphate, Original Chronicles of the Fourth Islamic Century*, H. F. Amedroz ve D. S. Margoliouth (Ed.), Oxford.
- [33] Moravcsik, Gyula (1970), *Byzantium and the Magyars*, Budapest.
- [34] Novoseltsev, Anatolii Petrovich (1990), *Khazarskoe Gosudarstvo i Ego Rol' v İstorii Vostochnoi Evropy i Kavkaza*, Moskva.
- [35] Obolensky, Dimitri (1994), *Byzantium and the Slavs*, New York.
- [36] Obolensky, Dimitri (2000), *Byzantine Commonwealth Eastern Europe 500–1454*, London.
- [37] Ostrogorski, Georgij (1967), *Dzieje Bizancjum*, Warszawa.
- [38] Paroń, Aleksander (2007), “Pieczyngowie na Kartach De Administrando Imperio Konstantyna VII Porfirogenety”, *Classica Wratislaviensia* 27. (97–112)
- [39] Paroń, Aleksander (2009), “Uchaste Vizantiiskoi Diplomatii v Ubiistve Kniazia Sviatoslava Igorevicha, Dopolnitel'nye Svedeniia k Rusko-Vizantiiskim Otnosheniiam vo Vtoroi Polovine X veka”, *Stratum Plus 2005–2009*, № 5. (494–499)
- [40] Pletneva, Svetlana Aleksandrovna (1958), “Pechenegi, Torki i Polovtsy v İuzhnorusskikh Stepiakh”, *Trudy Volgo-Donskoi Arkheologicheskoi Ekspeditsii*, Moskva, Leningrad. (153–226)
- [41] Pletneva, Svetlana Aleksandrovna (1976), *Khazary*, Moskva.
- [42] Poppe, Andrzej (1978), “Ruś i Bizancjum w Latach 986–989”, *Kwartalnik Historyczny* 85. (3–22)
- [43] Sakharov, Andrei Nikolaevich (1991), *Diplomatia Sviatoslava*, Moskva.
- [44] Shepard, Jonathan (1998), “The Khazars' Formal Adoption of Judaism and Byzantium's Northern Policy”, *Oxford Slavonic Papers*, S. 31. (11–34)
- [45] Shepard, Jonathan (1999), “Constantine VII's Doctrine of “Cointainment” of Rus”, B. N. Floria (Ed.), *Gennadios. K 70-letiu Akademika G.G. Litavrina içinde* (264–283), Moskva.
- [46] Shepard, Jonathan (2006), “Closer Encounters with the Byzantine World: The Rus at the Straits of Kerch”, K. L. Reyerson, T. G. Stavrou ve J. D. Tracy (Ed.), *Pre-Modern Russia and its World, Essays in Honor of Thomas S. Noonan içinde* (15–77), Wiesbaden.
- [47] Skylitzes, J. (2010), *A Synopsis of Byzantine History 811–1057*, (Çev. J. Wortley), Cambridge.
- [48] Spinei, Victor (2009), *The Romanians and the Turkic Nomads North of the Danube Delta From the Tenth to the Mid-Thirteenth Century*, Leiden, Boston.
- [49] Stephenson, Paul (2000), *Byzantium's Balkan Frontier: A political study of the Northern Balkans 900–1204*, Cambridge.
- [50] Stokes, Antony Derek (1961), “The Background and Chronology of the Balkan Campaigns of Svyatoslav Igorevich”, *The Slavonic and East European Review*, Vol. XL, Number 94. (44–57)

- [51] Stokes, Antony Derek (1962), "The Balkan Campaigns of Svyatoslav Igorevich", *The Slavonic and East European Review*, Vol. 40, Number 95. (466–496)
- [52] Talbot, Alice Mary ve Sullivan, Denis F. (2005), *The History of Leo the Deacon: Byzantine Military Expansion in the Tenth Century*, Washington.
- [53] Tolstov, Sergei Pavlovich (1948), *Po Sledam Drevnekhorezmiiskoi Tsivilizatsii*, Moskva, Leningrad.
- [54] Trapp, Erich (1986), *Militärs und Höflinge im Ringen um das Kaisertum. Byzantinsche Geschichte von 969 bis 1118 nach der Chronik des Johannes Zonaras*, Graz, Wien.
- [55] Treadgold, Warren (1997), *A History of the Byzantine State and Society*, Stanford.
- [56] Tupkova-Zaimova, Vasilka (1976), *Dolni Dunav-Granichna Zona na Vizantiiskii Zapad (Kum istoriata na severnite i severoiztochnite bulgarski zemi, kraia na X–XIII v)*, Sofiia.
- [57] Urbansky, Andrew B. (1968), *Byzantium and the Danube Frontier: A Study of the Relations Between Byzantium, Hungary and the Balkans During the Period of the Comneni*, New York.
- [58] Uydu Yücel, Mualla (2020), *Türkistan'dan Tuna'ya Peçenekler*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul.
- [59] Wozniak, Frank Edward (1984), "Byzantium, the Pechenegs, and the Rus': The Limitations of a Great Power's Influence on Its Clients in the 10th Century Eurasian Steppe", *Archivum Eurasiae Medii Aevi* 4. (299–316)
- [60] Zlatarski, Vasil (1927), *İstoriia na Bulgarskata Durzhava Prez Srednite Vekove*, Vol. 1.2, *Purvo Bulgarsko Tsarstvo, Ot Slavianizatsiata na Durzhavata do Padneto na Purvoto Tsarstvo*, Sofiia.
- [61] Zuckerman, Constantin (1995), "On the Date of the Khazars' Conversion to Judaism and the Chronology of the Kings of Rus Oleg and Igor: A Study of the Anonymus Khazar Letter from the Genizah of Cairo", *Revue des études byzantines* 53. (237–270)